

Als de overheid het niet doet, meet de burger zelf wel

Citizen science

Met reguliere meetrapporten van de overheid nemen burgers geen genoegen meer. Zij onderzoeken zelf of hun gezondheid schade ondervindt van bijvoorbeeld staalfabriek Tata, pesticiden of vliegtuigen. 'Wij zijn hartstikke redelijk.'

Trouw 2-8-21

tekst **Jelle Brandsma**
illustratie **Sjoerd van Leeuwen**

Wij hebben het gevoel dat de natuur en de gezondheid van de mensen het onderspit

delven. De overheid doet niets. Wij worden niet serieus genomen", zegt Alok van Loon, secretaris van Meten=Weten, in de gemeente Westerveld, Drenthe. De organisatie ging een paar jaar geleden daarom zelf maar het effect meten van het gebruik van pesticiden in de lelieteelt. In tuinen en in de bodem bij velden met lelies werden op twaalf plekken opgeteld meer dan vijftig verschillende bestrijdingsmiddelen gevonden, soms in flinke concentraties.

Als er geen cijfers zijn of als de burgers de rapportages van de overheid niet meer vertrouwen, slaan zij zelf aan het meten. Niet alleen in Westerveld, ook in IJmuiden verliezen burgers het geloof in het toezicht van de overheid en nemen zij het heft in eigen hand. Woensdag kondigde een aantal organisaties van omwonenden van staalbedrijf Tata in IJmuiden aan dat zij met drones en onderwaterrobots de emissies van de schoorstenen en uitlaatpijpen laten meten. Een aantal vermogende Nederlanders schaaft zich achter de argwaan van de omwonenden en legt een miljoen euro op tafel

om een bureau in te huren voor eigen onderzoek. De organisatie voor kankeronderzoek KWF helpt de burgers met expertise.

De ergernis in de IJmond is dit voorjaar toegenomen na de conclusie in een rapport van het RIVM dat burgers rond de vestiging van Tata Steel vaker dan mensen elders in Nederland last hebben van onder meer oogirritatie, hoofdpijn en duizeligheid. Ook komen longkanker, diabetes en hartkwalen vaker voor in IJmuiden, Velsen, Beverwijk en Wijk aan Zee.

Onvoldoende consequenties

Maar dit heeft onvoldoende consequenties voor Tata. Begin deze maand onthulde het *Noordhollands Dagblad* dat de directeur van de GGD de naam Tata had laten weghalen uit een rapport over de grote hoeveelheid kankergevallen in de regio. Het verband tussen de emissies van Tata en de gezondheid van de inwoners van de IJmond zou onduidelijk zijn.

In de buurt van Tata ageren diverse bewonersgroepen tegen het in hun ogen kwalijke effect van Tata op de gezondheid in de omgeving. Met metingen via drones boven de schoorstenen, zogeheten brononderzoek, willen zij duidelijk maken dat de schadelijke stoffen bij Tata vandaan komen en nergens anders. De dorpsraad Wijk aan Zee, IJmondig, het Milieuplatform IJmuiden-Noord en Frisse Wind hebben ieder een eigen werkwijze, maar ze delen allemaal de constatering die voorzitter Antoinette Verbrugge dat laatste burgerinitiatief verwoordt: "Hier is sprake van een catastrofe onder ieders ogen. We zien het gebeuren en de overheid laat het al jaren liggen."

Zo ervaart Alok van Loon in Drenthe het

ook: "De overheid zegt tegen ons dat boeren en burgers dit samen moeten oplossen. Ik kan het woord 'samen' niet meer horen, want dat gaat niet. Dat kan je van ons en ook van boeren niet verwachten, de belangen zijn tegengesteld. De overheid moet de verantwoordelijkheid nemen om met passende maatregelen te komen. Dit is een maatschappelijk probleem. Je kunt ook niet tegen boeren en boswachters zeggen dat zij samen de stikstofcrisis moeten aanpakken."

Al jaren ziet Van Loon de lelieteelt in Drenthe groeien. "Het is een lucratieve

'Hier is sprake van een catastrofe onder ieders ogen'

markt. Maar er worden veel pesticiden gebruikt. Je ziet dat die spuit vaak heen en weer rijdt. Wij hadden de vraag wat dit met onze gezondheid doet. Het College voor de toelating van de gewasbeschermingsmiddelen en biociden (CTGB) stelt dat alles binnen de veilige normen valt. Maar daarover bestaat wetenschappelijke twijfel."

Meten=Weten maakte eigen onderzoek tot de kern van haar werk. "Dat kost veel geld. Wij hebben geen miljoen, zoals de bewonersorganisaties in de IJmond", zegt Van

Loon. "Wij hebben via een kettingbrief een leuk bedrag opgehaald en hebben laten onderzoeken of pesticiden die bedoeld zijn voor de bloemenvelden ook in onze tuinen en in de natuur worden aangetroffen."

Dat bleek het geval. Meten=Weten heeft inmiddels 95 monsters laten onderzoeken en vond overal pesticiden, tot wel op een afstand van vier kilometer in natuurgebieden. Extra zorgen heeft Van Loon over het risico van stapeling van de bestrijdingsmiddelen. "In elk monster vonden we meerdere, soms wel tientallen, verschillende stoffen. Welke invloed hebben die op elkaar? Daar is nog nauwelijks onderzoek naar gedaan."

Bij Meten=Weten is de ervaring dat eigen onderzoek ook niet zaligmakend is. Van Loon: "Het CTGB neemt de resultaten voor kennisgeving aan. Prachtig onderzoek, zeggen zij, maar volgens onze normen is alles veilig. Ze proberen onze ongerustheid te sussen en onze kennis te bagatelliseren."

"Bij het RIVM staan ze meer open voor onze benadering. Zij adviseerden de aanwezigheid van chemische stoffen in de bodem breed in kaart te brengen om meer zicht op de risico's te krijgen. Dit advies heeft minister Schouten (demissionair, van landbouw, natuur en voedselkwaliteit, red.) niet overgenomen, terwijl de Gezondheidsraad in juni vorig jaar nog vaststelde dat chemische bestrijdingsmiddelen wel degelijk risico's met zich meebrengen. Het is een langzaam proces, maar wij buffelen door. Lichtvoetig, niet boos."

In de IJmond bij Tata en in Drenthe bij de lielevelden meet de overheid amper zelf hoeveel schadelijke zware metalen er vrijkomen of waar de pesticiden terechtkomen. Bij Tata houdt de Omgevingsdienst van de

provincie Noord-Holland toezicht. Het bedrijf schakelt zelf een gecertificeerd bedrijf in om de emissies te meten. Dat is zo geregeld in de vergunning, laat de provincie weten. De Omgevingsdienst controleert of het bedrijf de juiste methode toepast en neemt steekproeven.

Voor het spuiten van bloemenvelden bepaalt het College voor de toelating van de gewasbeschermingsmiddelen en biociden (CTGB) of een middel veilig is. Bij de berekeningen hanteert het CTGB 'ruime veiligheidsmarges', zo staat op de website. Van Loon zegt dat het CTGB de onderzoeken beoordeelt die de fabrikanten aanleveren:

"Hoe betrouwbaar en transparant zijn die?" Zij vindt, net als Antoinette Verbrugge van Frisse Wind, dat de overheid de oren te veel laat hangen naar de bedrijven die zij moet controleren.

Eigen onderzoek is ook het wapen van Red de Veluwe, een burgerinitiatief dat vier jaar geleden het licht zag en de opening van een groter vliegveld Lelystad tegen wil houden. Zo controleerde de actiegroep de geluidsmetingen die worden genoemd in de rapporten van de overheid. "Op alle locaties werden meer decibellen gemeten dan in de rapporten van de overheid", zegt Jaap Kloosterziel van Red de Veluwe.

Net als in de IJmond werken actiegroepen rond Lelystad samen. Een belangrijke rol is weggelegd voor voorzitter Leon Adegeest van de Samenwerkende Actiegroepen tegen Laagvliegen (Satl) die de sommetjes over het toekomstige geluid en de stikstofemissies van het vliegveld Lelystad onder de loep neemt. "Ingenieur Adegeest wordt gevreesd op het ministerie van infrastructuur en waterstaat", weet Kloosterziel.

Burgers die zelf (laten) meten en rekenen, het is een trend, zegt Guido Enthoven, directeur van het Instituut Maatschappelijke Innovatie. Hij houdt zich bezig met transparantie van overheidsinformatie en democratische vernieuwing. Hij was in november een van de deskundigen bij het onderzoek van de Tweede Kamer naar de bureaucratie en problemen van de burger met uitvoeringsdiensten, zoals de Belastingdienst en uitkeringsorganisatie UWV.

Enthoven: "Dit is een internationale ontwikkeling: citizen science. Burgers worden

'Het is een langzaam proces, maar wij buffelen door, lichtvoetig, niet boos'

betrokken bij het tellen van insecten, boeren doen mee aan onderzoek van de Wageningen Universiteit. Maar een belangrijk aspect is ook dat burgers een eigen rol eisen en zelf gaan meten.

We zien het bij de lelieteelt, rond Lelystad en nu ook bij Tata. In steden zoals Schiedam meten bewoners ook al zelf de uitstoot van fijnstof door het verkeer. Als een ander het niet doet, pakken ze het zelf op. Ze laten zich niet meer opzijzetten. Het is een moderne variant op de woningbouw-

en omroepverenigingen die eind negentiende eeuw ontstonden omdat burgers het nodig vonden."

Luisterend oor voor lobby

De overheid heeft als taak belangen af te wegen en vindt dat ingewikkeld, zegt Enthoven. De goed georganiseerde lobby krijgt, vooral als de werkgelegenheid een rol speelt, al snel een luisterend oor. Burgers die morren worden lastig gevonden, zegt hij. "Alhoewel ik mij kan voorstellen dat bestuurders sinds de affaire met de kinderopvangtoeslag toch twee keer nadenken. In die kwestie werden burgers aanvankelijk niet serieus genomen. Maar ze hadden gelijk: ze kregen ten onrechte geen toeslagen, moesten veel geld terugbetalen en werden als fraudeur bestempeld."

"In het openbaar bestuur komt het vaker voor dat verschillende partijen steggelen over de resultaten van onderzoeken. De feiten staan dan niet vast, ook niet als wetenschappers de rapporten hebben opgesteld. 'Betwiste kennis', noemen wij dat. In dit soort gevallen is het belangrijk dat er een einde komt aan de rapportenorlog."

De overheid zou moeten erkennen dat bepaalde informatie 'harder, beter objectieverbaar en meer gezaghebbend is dan andere', schrijft Enthoven in zijn proefschrift. "Een goede manier om uit de impasse te komen, is om tafel te gaan zitten en op een rij te zetten wat de feiten zijn waarover iedereen het eens is en wat de lacunes zijn."

"Onduidelijkheden moeten worden opgehelderd door gezamenlijk onderzoek, waarbij de burgers en de overheid als gelijkwaardige partijen samen de vraag formuleren voor onafhankelijk onderzoek. In het

in dat proces pas verder als de overheid zich nederig toont. Nu is de overheid eigenlijk altijd de bovenliggende partij: daar zit meer uithoudingsvermogen, meer geld, meer personeel, meer juridische macht."

Alok van Loon van Meten=Weten meent dat het wantrouwen een beetje kan worden weggenomen als de overheid de zorgen van de burger serieus neemt en een helder standpunt inneemt over het effect van chemische bestrijdingsmiddelen.

Jaap Kloosterziel van Red de Veluwe vindt dat de overheid aan vertrouwen kan winnen door omwonenden van tevoren te betrekken bij plannen. "Nu kwam het plan voor uitbreiding van vliegveld Lelystad plotseling terecht in het regeerakkoord en dan moet en zal het uitgevoerd worden. Of het wordt uitgesteld zoals we de laatste jaren zagen. Wij merken dat door ons onderzoek ook gemeenten kritischer worden. Zij overwegen ook maar eens na te lopen of de rijksoverheid in hun rapporten de waarheid opschrijft."

Antoinette Verbrugge van Frisse Wind snakt naar 'waarachtige samenwerking' met de overheid. "Toen ik een paar jaar geleden begon, dacht ik dat wij de provincie Noord-Holland van ons standpunt konden overtuigen. Wij zijn namelijk hartstikke redelijk. Maar het gebeurt niet. Het overleg is een wassen neus."

"Ik hoop nog steeds dat de provincie met ons samenwerkt bij het onderzoek met drones boven de schoorstenen van Tata. Ik zie om mij heen, bij burgerinitiatieven in de IJmond, maar ook elders, heel veel mensen die heel slim zijn en weten hoe het zit. Daar zou de overheid toch veel beter gebruik van kunnen maken?"